

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ПРОГРАМНОГО ПІДХОДУ

Воєнні дії в Україні обумовили необхідність підтримки та інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Це посилює науковий інтерес до механізмів підтримки ВПО, серед яких важливим є програмний підхід. Встановлено, що з моменту виникнення проблеми внутрішнього переміщення населення в Україні було прийнято чотири цільових програмних документи, перший з яких мав назву програми, інші – стратегій. У роботі проведено їх комплексне порівняльне дослідження у розрізі визначених цілей та заходів для їх досягнення. Наведено результати опитування ВПО в межах національної системи моніторингу щодо задоволення їх основних потреб, виявлення основних проблем та труднощів. Встановлено, що досвід України у підтримці ВПО на основі програмного підходу підвищує якість розроблених програмних документів у часі, а також обумовлює поступове зростання його дієвості. Попри це, все ж проблеми ВПО залишаються значною мірою невирішеними, що потребує продовження практики моніторингу потреб та опитування ВПО щодо їх задоволення, посилення адресності програмних заходів не лише на місцевому, але і загальнодержавному рівнях.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи; програма; стратегія; інтеграція ВПО; підтримка ВПО; потреби ВПО.

Постановка проблеми. Воєнні дії в Україні, які суттєво інтенсифікувалися з лютого 2022 р. у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ, зумовили появу категорії населення, яка потребує особливої підтримки у зв'язку з вимушеним переміщенням із місця постійного проживання в умовно безпечні регіони держави. Такі внутрішні переселенці відповідно до чинного законодавства отримали статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Більшість таких осіб потрапили у складні життєві обставини, що актуалізували проблеми їх матеріального забезпечення та добробуту, житлового забезпечення, працевлаштування, збереження здоров'я тощо. Це посилює науковий інтерес до дослідження існуючих механізмів підтримки ВПО в цілях виявлення пріоритетних проблем, які

218

потребують нагального вирішення у відповідній сфері. Важливим комплексним механізмом для підтримки ВПО в Україні, який визначає не лише цілі, але й інструменти підтримки ВПО, є цільові програми (або ж стратегії).

З метою розв'язання основних проблем ВПО, сприяння їх інтеграції та соціальної адаптації за новим місцем проживання *КМУ було розроблено чотири цільових програмних документи*: 1) Комплексна державна програма щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року [8]; 2) Стратегія інтеграції ВПО та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року [10]; 3) Стратегія інтеграції ВПО та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року [11] (діяла до 07.04.2023 р.) та була змінена достроково Стратегією державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року [9]. Попри багаторічний досвід підтримки ВПО в Україні на основі програмного підходу, все ж значна кількість проблем у відповідній сфері залишається невирішеною. Це потребує постійного моніторингу діючої системи підтримки ВПО в цілях вчасного реагування та вироблення заходів державної політики.

Аналіз останніх досліджень. Особливо помітними науковими дослідженнями у сфері підтримки ВПО є праці таких українських вчених, як О. Капінус та Т. Кульчицький, які зосередили свою увагу на вивченні правових засад реалізації державної політики соціального захисту ВПО в Україні [3; 4]. Дослідження соціально-психологічних особливостей ВПО та їх інтеграції в українське суспільство як соціально-педагогічної проблеми знаходять відображення у працях Н. Тимошенко та Є. Мигашко [5; 6]. Подолання проблеми дезінтеграції ВПО вивчають І. Сьомкіна Ю. [12], Т. Перегудова [7] та авторський колектив у складі О. Новікової, О. Амоші, В. Антонюк [1]. Свого роду свідченням посилення уваги до проблем ВПО в наукових колах на міжнародному рівні є заснування тематичного наукового журналу під назвою *Journal of Internal Displacement (JID)*, який є науковою та міждисциплінарною платформою для привернення уваги до проблем ВПО через дискусії, критичний діалог та дослідження широкого кола проблем з відповідної тематики.

Постановка завдання. Попри зростання уваги науковців до проблем ВПО, все ж питання їх підтримки та захисту є, як ніколи, в

Україні на часі. Відтак, метою даної статті комплексне дослідження механізмів підтримки ВПО в Україні на основі програмного підходу з метою їх порівняння та виявлення дієвості.

Виклад основного матеріалу. Аналіз цільової програми підтримки та захисту ВПО, яка реалізовувалася протягом 2015–2017 рр. [8] свідчить, що більшість передбачених нею заходів були фактично «базовими» для формування середовища для підтримки та соціального захисту ВПО в умовах «нових» на той час загроз та ризиків. Зокрема, було передбачено створення єдиної інформаційної бази даних про ВПО; спрощення процедур, пов'язаних з виданням документів, необхідних для визнання та реалізації прав ВПО. Зважаючи на суттєво меншу масштабність внутрішнього переміщення населення в умовах військових дій протягом 2015–2017 рр., відповідна програма передбачала ряд заходів пов'язаних не лише з виплатою соціальних допомог, сприяння економічної активності та забезпечення доступу ВПО до соціальної інфраструктури, але і такі заходи в сфері житлозабезпечення ВПО як розроблення проєктів розвитку місцевих громад з будівництва житла для переселених громадян за новітніми будівельними та енергозберігаючими технологіями; виділення в установленому порядку земельних ділянок для будівництва житла переселеним громадянам; створення та реалізація проєктів побудови спеціалізованих соціальних селищ; будівництво котеджних містечок для переселених громадян; упровадження технологій швидкого будівництва житла з місцевих будівельних матеріалів. Очевидно, що будівництво житла є дороговартісним проєктом, що переважно так і залишилося нереалізованим. В дійсності вирішення питання житлозабезпечення ВПО переважно зводилось до залучення соціального житлового фонду або так званих місць компактного проживання для надання в оренду ВПО на пільгових умовах або ж оренди житла за власні кошти без підтримки держави. Крім того, частина передбачених програмних заходів фактично дублювала чинне законодавство у сфері соціального захисту (зокрема в частині встановлення права ВПО на виплату допомоги по безробіттю, професійне навчання за направленням ДСЗ, доступу до медичного обслуговування та закладів освіти тощо).

Свого роду індикатором ефективності реалізації програми [8] є результати опитування ВПО, які представлені в першому звіті Національної системи моніторингу ситуації з ВПО (кумулятивний звіт за березень 2016 р. – липень 2017 року) (табл. 1).

Таблиця 1

Результати опитування ВПО на предмет їх самооцінювання власного добробуту, житлозабезпечення та працевлаштування (за результатами реалізації Програми їх підтримки [7] у 2015–2017 рр.)

Показники-індикатори інтеграції ВПО		Період опитування			
		06/2016	09/2016	03/2017	09/ 2017
Трудова сфера					
Рівень зайнятості ВПО, %	до переміщення	61	59	60	61
	після переміщення	35	40	41	46
Тривалість працевлаштування ВПО на нинішньому робочому місці, % до працевлаштованих респондентів	менше 1 місяця	6	5	3	1
	1–6 місяців	27	23	10	12
	7–12 місяців	33	30	23	19
	більше 12 місяців	33	41	62	67
Відповідність місця працевлаштування ВПО їхній кваліфікації, % до зайнятих респондентів	віدповідає	60	59	67	74
	не відповідає	40	41	33	26
Добробут					
Самооцінка ВПО фінансового стану їхніх домогосподарств, %	змушені заощаджувати навіть на харчуванні	38	29	23	15
	коштів вистачає лише на харчування	40	42	45	44
	коштів вистачає на харчування, необхідний одяг, взуття, нагальні потреби	20	28	29	38
	коштів вистачає на базові та додаткові потреби; маємо заощадження	1	1	1	2
Основні джерела доходів домогосподарств ВПО за останні 12 місяців, %	заробітна плата	43	46	56	61
	державна підтримка ВПО	50	57	59	61
	пенсія (за віком, за вислугою років)	X	30	33	35
	соціальна допомога	44	33	33	32
	випадкові заробітки	18	19	15	16
	гуманітарна допомога	32	17	16	14
	фінансова підтримка родичів, які проживають в Україні	X	X	5	8
	пенсія по інвалідності	X	8	7	6
	соціальна пенсія	X	3	5	4
інші доходи	X	3	2	2	
Житлозабезпечення та умови проживання					
Місце проживання ВПО, %	орендовані квартири	X	X	X	42
	орендовані будинки	X	X	X	16
	орендовані кімнати	X	X	X	7
	з приймаючою сім'єю	X	X	X	23
	гуртожиток	X	X	X	6
	колективні центри для ВПО	X	X	X	4
Самооцінка задоволеністю основними характеристиками житла, %	наявністю електроенергії та каналізації, відчуттям безпеки	X	X	X	90
	водопостачанням, опаленням та теплоізоляцією	X	X	X	80
	площею житлових приміщень	X	X	X	70

Джерело: [2].

Загалом можна констатувати, що за переважною більшістю індикаторів ситуація щодо інтеграції ВПО в суспільне життя за новим місцем проживання покращилася. Так, протягом 2016–2017 рр. суттєво зріс рівень зайнятості ВПО (з 35 до 46%).

Однак занепокоює факт збільшення терміну працевлаштування ВПО (на вересень 2017 р. 67% ВПО здійснювали пошук роботи понад 12 місяців, в той час як у червні 2016 р. відповідний відсоток становив лише 33%). Позитивною тенденцією, що є свідченням покращення добробуту ВПО, є зниження частки домогосподарств, рівень доходів яких змушував заощаджувати навіть на харчуванні, а також збільшення частки заробітної плати у сукупних доходах домогосподарств ВПО. На жаль, можна констатувати, що проблема житлозабезпечення ВПО за підсумками реалізації програми їх підтримки у 2015–2017 рр. так і не була вирішена за належної підтримки держави, адже переважна більшість ВПО вказали, що орендують житло власними зусиллями.

Аналіз *Стратегії інтеграції ВПО та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року* [10] свідчить, що у цьому програмному документі більш реалістично визначено заходи щодо підтримки ВПО, зокрема в частині вирішення проблеми їх житлозабезпечення. В цілях сприяння житлозабезпеченню ВПО, на відміну від попередньо діючої Програми [8], передбачалося реалізовувати такі заходи:

- ⇒ застосувати кредитно-фінансовий механізм для забезпечення ВПО постійним та доступним житлом;
- ⇒ впровадити механізм зменшення податкових ставок та/або звільнення від оподаткування для операцій з надання в оренду фізичними особами житла для ВПО;
- ⇒ створити належні умови для надання безоплатної правової допомоги ВПО та членам приймаючих територіальних громад в процесі укладання договорів оренди житла, а також інформування населення про переваги укладання таких договорів;
- ⇒ внести відповідні зміни до національного законодавства з метою надання пріоритетного права ВПО отримувати соціальне та тимчасове житло.

Для втілення вказаних заходів в Україні було ініційовано програму «Надання пільгових іпотечних кредитів ВПО» та «Повернення кредитів, наданих із спеціального фонду державного бюджету ВПО на придбання житла», в межах реалізації Угоди між КМУ та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про фінансове співробітництво (обсяг фінансування – 25,5 млн євро). Відсоткова ставка за іпотечними кредитами відповідно до вищевказаної програми становить 3%, початковий внесок – не менше 6% від вартості житла, а розмір кредиту розраховується як добуток граничної

вартості 1 м² житла та нормативної площі житла (52,5 кв. метра на сім'ю з 1 особи чи сім'ю з 2 осіб та додатково 21 кв. метр на кожного наступного члена сім'ї). Загалом, з липня 2021 р. по грудень 2022 р. в Україні вже проведено 14 етапів відборів переможців з числа ВПО на отримання іпотеки для придбання житла в кількості 500 осіб кожний (загалом – близько 7 тис. осіб).

У Стратегії інтеграції ВПО до 2020 р. [10] було визнано проблему відсутності відповідних норм у спеціальних законах в частині реалізації прав ВПО на пенсійне забезпечення. Це призвело до того, що органи виконавчої влади були змушені встановлювати процедури на рівні підзаконних актів, що нерідко слугувало причиною неузгодженості нормативно-правових актів між собою. Відтак у Стратегії [10] в цілях забезпечення належного пенсійного забезпечення та соціальних виплат передбачено розробити механізм, який би гарантував реалізацію прав на отримання пенсійних та соціальних виплат для ВПО за місцем їх фактичного проживання/перебування та який би не передбачав обмежень у реалізації таких прав порівняно з іншими особами. Такий механізм повинен передбачати можливість періодичної ідентифікації та здійснення контролю за місцем фактичного проживання/перебування таких осіб в автоматичному режимі за допомогою електронного Реєстру дозволів для переміщення осіб в районі проведення антитерористичної операції та інших даних СБУ, електронних реєстрів Держприкордонслужби, ДМС. Крім того, було передбачено вдосконалити процедуру щодо оформлення пенсії, доведення права на виплату пенсій та на передбачений законодавством розмір пенсійних виплат. В цілях виконання задекларованих програмних заходів було прийнято Постанову КМУ «Про здійснення соціальних виплат ВПО» від 5 листопада 2014 р. № 637, в яку в подальшому було внесено чимало змін. Відповідно до постанови для ідентифікації одержувачів пенсій, які є ВПО, та забезпечення виплати пенсій таким особам проводиться емісія платіжних карток, які водночас є пенсійними посвідченнями, із зазначенням на них графічної та електронної інформації про власника та його електронного цифрового підпису. Безумовно, така лібералізація порядку призначення пенсій для ВПО відповідає цілям їх соціального захисту.

Особливу увагу в Стратегії [10] було приділено проблемі зайнятості ВПО. Зокрема, у констатуючій частині документу було визнано, що постійну роботу мають менше третини працездатних ВПО. Серед основних причин відмови в працевлаштуванні, з якими

стикалися ВПО, є відсутність вільних робочих місць; небажання брати людину, яка проживала на тимчасово окупованій території або на територіях, на яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження; відсутність досвіду роботи за відповідною спеціальністю. Ситуацію ускладнює необхідність перекваліфікації деяких ВПО, які в минулому були зайняті на підприємствах добувної промисловості.

В цілях сприяння зайнятості ВПО у Стратегії [10] було передбачено ряд заходів, поміж яких:

- ⇒ удосконалити діяльність відділень ДСЗ щодо інформаційного забезпечення, реєстрації безробітних, які звертаються за сприянням у працевлаштуванні, пошуку вакансій та працевлаштування економічно активних ВПО;
- ⇒ забезпечити створення нових робочих місць;
- ⇒ розширити можливість працевлаштування ВПО;
- ⇒ забезпечити професійну перепідготовку та підвищення кваліфікації ВПО;
- ⇒ запровадити дієвий фінансово-кредитний механізм підтримки бізнесу внутрішньо переміщених осіб;
- ⇒ запровадити на певний період податкові пільги (податкові канікули) для суб'єктів малого та середнього бізнесу, що відновлюються або створюються ВПО.

Загалом, можна констатувати, що в цілях сприяння працевлаштуванню ВПО у сфері найманої праці було передбачено заходи універсального спрямування, які не мали адресного характеру та не враховували особливостей статусу ВПО. Відповідні зміни в законодавство про зайнятість були внесені значно пізніше – у 2022 р. (Закон України «Про зайнятість населення») та фактично відповідали реалізації наступній Стратегії інтеграції ВПО (до 2024) [11]. Щодо стимулювання зайнятості ВПО через фінансово-кредитну підтримку їх підприємницьких ініціатив, то моніторинг кредитних пропозицій комерційних банків (в т.ч. державних) свідчить, що такі адресні кредитні пропозиції не були створені, а мали універсальний характер. Щодо податкової підтримки бізнесу ВПО, то такі заходи переважно зводились не до стимулювання підприємницьких ініціатив ВПО для вирішення проблеми їх зайнятості, а послаблення вимог щодо подачі звітності та сплати податків для вже діючих підприємців в силу об'єктивної неможливості досить часто цього зробити.

У сфері освіти також було фактично ще раз визначено конституційні права ВПО порівняно з іншими категоріями населення. Проте, чимало передбачених заходів для ВПО у сфері освіти в

Стратегії [10] були новими та досить дієвими. Зокрема, було закріплено вектор державної підтримки територіальних громад в забезпеченні належних умов для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти ВПО на основі розподілу освітніх субвенцій з урахуванням кількості таких дітей. Крім того, було закріплено право дітей з числа ВПО на безоплатне проживання в учнівських гуртожитках (для учнів ПТЗО). Для студентів з числа ВПО закріплено право на проживання у студентських гуртожитках з пільговою оплатою у розмірі, визначеному вищим навчальним закладом. Також варто відмітити, що з метою реалізації права ВПО на освіту було визначено розроблення державної підтримки програм інтернет-освіти (через дистанційні модулі) та процедури сертифікації такої освіти, створення онлайн-бібліотек і освітніх порталів для дистанційного навчання та підготовки для вступу до вузів або ПТЗО. Крім того, для забезпечення права ВПО в сфері охорони здоров'я, як і для сфери освіти, було передбачено розподіл медичної субвенції відповідним місцевим бюджетам з урахуванням кількості ВПО, акцентовано на конституційних нормах у відповідній сфері.

В цілях моніторингу результатів реалізації Стратегії інтеграції ВПО до 2020 року [10] було продовжено започатковану практику їх опитування (табл. 2).

Як свідчать дані, рівень зайнятості ВПО протягом 2018–2020 рр. суттєво не змінився у порівнянні з 2017 р. Серед основних труднощів при пошуку роботи ВПО вказують на брак можливостей працевлаштування, що пов'язано з обмеженістю сфери прикладання праці, а також низький рівень заробітної плати. Опитування свідчить, що дещо зменшилась частка домогосподарств з числа ВПО, які змушені були заощаджувати навіть на харчуванні (станом на червень 2020 р. їх частка становила 10%). Водночас зросла / зменшилась частка домогосподарств ВПО, рівень доходів яких вистачає лише на харчування / на харчування та базові потреби.

Таблиця 2

Результати опитування ВПО на предмет їх інтеграції за сферами суспільного життя (вересень 2019 – червень 2020 рр.)

Показники-індикатори інтеграції ВПО		Період опитування		
		09/2019	03/2020	06/2020
Трудова сфера				
Рівень зайнятості ВПО, %	до переміщення	57	57	63
	після переміщення	47	46	46
Труднощі, з якими стикалися ВПО, шукаючи роботу	нестача можливостей працевлаштування	X	X	70
	низька заробітна плата за пропонованими вакансіями	X	X	62
	відсутність вакансій, що відповідають кваліфікації	X	X	38
	необхідність довго добиратися до місця роботи	X	X	16
	незручний графік роботи	X	X	15
Добробут				
Самооцінка ВПО фінансового стану їхніх домогосподарств, %	змушені заощаджувати навіть на харчуванні	11	14	10
	коштів вистачає лише на харчування	30	33	35
	коштів вистачає на харчування та базові потреби	46	43	41
	коштів вистачає на базові потреби. Маємо заощадження	11	7	10
Основні джерела доходів домогосподарств ВПО за останні 12 місяців, %	заробітна плата	X	X	61
	державна підтримка ВПО	X	X	51
	пенсія (за віком, за вислугою років)	X	X	38
	соціальна допомога	X	X	18
	нерегулярні заробітки	X	X	7
	гуманітарна допомога	X	X	2
	фінансова підтримка родичів, які проживають в Україні	X	X	6
	пенсія по інвалідності	X	X	6
	соціальна пенсія	X	X	2
	інші доходи	X	X	2
Житлозабезпечення та умови проживання ВПО				
Місце проживання ВПО, %	орендовані квартири	X	X	45
	приймаюча сім'я/ родичі	X	X	17
	власне житло	X	X	11
	орендований будинок	X	X	10
	орендована кімната у квартирі	X	X	5
	гуртожиток	X	X	5
	центр колективного проживання	X	X	2
	інше	X	X	5
Основні проблеми ВПО				
Проблемні питання та потреби ВПО, про які вони повідомили б уряд через інтернет-портал	потреба в житлі та пов'язані з житлом питання	X	X	33
	потреба у грошовій допомозі	X	X	26
	гуманітарна допомога (одяг, засоби гігієни)	X	X	12
	потреба у медичній допомозі та лікарських засобах	X	X	10
	потреба в пошуку роботи	X	X	7
	відмови в отриманні пільг і послуг для впо	X	X	2
	отримання документів у державних установах	X	X	2
	потреба в юридичній допомозі	X	X	2
	потреба у психологічній допомозі	X	X	1
	інше / складно відповісти / не користувався б таким порталом	X	X	44

Джерело: [2].

Заощадженнями для задоволення власних потреб мало змогу скористатися лише кожне десяте домогосподарство переселенців. Отже, досвід України в сфері соціального захисту та підтримки ВПО до 2021 р. свідчить про те, що відповідний вектор соціальної політики

потребує підвищення ефективності з огляду на невирішеність значної кількості проблем ВПО. Крім того, повномасштабні воєнні дії в Україні зумовлюють необхідність не лише трансформації механізму соціального захисту ВПО у контексті підвищення його ефективності, але і розширення масштабності та посилення адресності. Стратегія інтеграції ВПО та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року [11] реалізовувалась в Україні протягом 2021–2022 рр., однак у квітні 2023 р. була достроково змінена Стратегією державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року [9]. Такі дії, як констатується в останній Стратегії, обумовлені черговим етапом збройної агресії у 2022 р., що поставив перед громадянами та державою нові виклики. Аналіз Стратегій [11; 9], свідчить про перегляд стратегічних цілей, які були в них закріплені. Загалом, Стратегія [11], реалізація якої була запланована до 2024 року, однак достроково припинена у квітні 2023 р., закріплювала стратегічні цілі, які були спрямовані на задоволення основних потреб ВПО (в житлі, освіті, працевлаштуванні, соціальному захисті, медичному обслуговуванні та ін.).

Для досягнення визначених цілей було закріплено заходи (табл. 3), більшість яких мали загальний характер та значною мірою дублювали заходи програмних документів минулих років. Першочерговою стратегічною ціллю у вказаній програмі було визначено реалізацію житлових та майнових прав ВПО. Для досягнення цієї цілі фактично було передбачено чимало заходів, які були визначені у попередніх програмах. При цьому очевидним є факт, що в переважній більшості вирішення житлових проблем ВПО покладається на органи місцевої влади.

Для вирішення проблем з працевлаштуванням ВПО у Стратегії [11] було визначено необхідність розробки місцевих програм сприяння їх зайнятості (в т.ч. і на основі залучення соціально відповідального бізнесу), стимулювання підприємницьких ініціатив ВПО. Фактично знову можна констатувати, що відповідальність за досягнення задекларованої стратегічної цілі щодо працевлаштування ВПО було покладено на органи місцевої влади. Інші стратегічні цілі щодо соціального захисту та медичного забезпечення ВПО, а також забезпечення їх доступу до документів фактично ще раз актуалізували конституційно закріплені права, а також інструменти, які були закріплені у попередніх програмних документах.

Таблиця 3

Заходи досягнення стратегічних цілей щодо підтримки та інтеграції ВПО, які передбачені в Стратегії [11] до 2024 року

Заходи досягнення цілі
Стратегічна ціль 1. Реалізація житлових та майнових прав ВПО
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ розширення кредитно-інвестиційних механізмів забезпечення ВПО житлом; ⇒ забезпечення ВПО постійним і доступним житлом з урахуванням соціального аспекту; ⇒ забезпечення формування фондів житла соціального призначення, фондів житла для тимчасового проживання та забезпечення таким житлом ВПО; ⇒ поетапне розселення ВПО з місць компактного проживання з урахуванням критеріїв вразливості, гендерного аспекту та принципу єдності родин; ⇒ визначення житлових потреб ВПО з метою реалізації права на житло
Стратегічна ціль 2. Працевлаштування та освіта внутрішньо переміщених осіб
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ розроблення та виконання місцевих програм сприяння працевлаштуванню ВПО, зокрема із залученням соціально відповідального бізнесу; ⇒ запровадження дієвих механізмів підтримки та стимулювання бізнесу ВПО; ⇒ забезпечення доступу ВПО до документів про освіту; ⇒ створення умов для реалізації ВПО права на освіту
Стратегічна ціль 3. Реалізація права на соціальний захист ВПО
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ забезпечення повного та своєчасного нарахування та виплати ВПО соціальних виплат та пенсій; ⇒ посилення соціальної підтримки ВПО; ⇒ спрощення механізму забезпечення пенсійних та соціальних виплат для ВПО; ⇒ забезпечення умов для соціальної інтеграції дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України
Стратегічна ціль 4. Медичне забезпечення ВПО
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ забезпечення доступу ВПО до якісної медицини шляхом виконання програми медичних гарантій; ⇒ створення дієвих механізмів для забезпечення належного обслуговування ВПО в закладах охорони здоров'я, зокрема в Донецькій та Луганській областях
Стратегічна ціль 5. Доступ до документів
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ забезпечення доступу ВПО до документів, що підтверджують факт народження, смерті, документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України; ⇒ запровадження механізму внесення даних про реєстрацію місця проживання особи в населених пунктах на тимчасово окупованих територіях до паспорта громадянина України

На зміну Стратегії [11] достроково було прийнято до реалізації Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року [9]. Цілі, які закріплені в цій Стратегії, суттєво змінилися та зорієнтовані на врахування повномасштабного воєнного вторгнення, а відтак актуалізації питань безпечного переміщення, адаптації та інтеграції ВПО в умовах нових викликів та суттєво більших масштабах (табл. 4). Серед основних цілей Стратегії [9] варто відмітити посилення спроможності держави у реагуванні на виклики внутрішнього переміщення, для досягнення якої було задекларовано необхідність актуалізації законодавства щодо внутрішнього переміщення, удосконалення інформаційної бази даних, запровадження системи періодичної оцінки потреб ВПО.

Таблиця 4

Заходи досягнення стратегічних цілей щодо підтримки та інтеграції
ВПО, які передбачені в Стратегії державної політики щодо
внутрішнього переміщення на період до 2025 року [9]

Завдання / заходи
Ціль 1. Посилення спроможності держави у реагуванні на виклики внутрішнього переміщення та забезпечення умов для реалізації державної політики у сфері внутрішнього переміщення
⇒ актуалізація законодавства щодо внутрішнього переміщення
⇒ удосконалення Єдиної інформаційної бази даних ВПО, її інтеграція з іншими базами даних та державними реєстрами
⇒ запровадження системи <i>періодичної оцінки потреб ВПО</i> , у тому числі з можливістю збору дезагрегованих даних
Ціль 2. Створення умов для безпечного переміщення осіб з населених пунктів, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій, та задоволення їх гуманітарних потреб
⇒ запровадження протоколу міжсекторальної <i>взаємодії щодо підготовки, організації та здійснення масового переміщення осіб</i> під час збройного конфлікту, зокрема, проведення обов'язкової евакуації
⇒ забезпечення з боку держави <i>координації процесу масового переміщення осіб</i> під час збройного конфлікту, зокрема проведення обов'язкової евакуації
⇒ забезпечення <i>повного та належного інформування про евакуацію</i> , її етапи, складові, наслідки, права і обов'язки під час проведення, а також про заходи подальшої підтримки з боку держави та приймаючих територіальних громад
⇒ координація <i>надання гуманітарної допомоги особам</i> , які були евакуйовані з населених пунктів, на території яких ведуться чи можливі бойові дії
⇒ запровадження системної <i>підтримки громад, до яких здійснюється евакуація</i>
Ціль 3. Сприяння адаптації внутрішньо переміщених осіб на новому місці проживання безпосередньо після внутрішнього переміщення
⇒ створення умов та надання <i>підтримки приймаючим громадам</i> для задоволення базових потреб ВПО
⇒ забезпечення <i>соціальної адаптації ВПО</i> на початковому етапі після евакуації
⇒ <i>поетапне розселення ВПО</i> з місць компактного поселення з урахуванням критеріїв вразливості, гендерного аспекту та принципу єдності родин
⇒ створення умов для <i>отримання психологічної допомоги</i> і реабілітації ВПО, зокрема дітей
⇒ створення умов для <i>організації психосоціальної підтримки на робочому місці для ВПО</i> , які працевлаштувалися за новим місцем проживання
⇒ створення системи своєчасного <i>надання достовірної та актуальної інформації про наявні послуги та місця для тимчасового розміщення ВПО</i> у доступних форматах
⇒ <i>залучення ВПО до культурного життя</i> територіальних громад та отримання культурних послуг
⇒ забезпечення <i>доступу ВПО до освітніх послуг</i>
⇒ залучення <i>ВПО до занять руховою активністю</i> та спортом як засобу психічного та фізичного здоров'я
⇒ запровадження <i>пільгових умов розрахунку орендної плати за державне майно</i> для органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, установ та організацій, які фінансуються за рахунок місцевого бюджету і сфера дії яких поширюється на тимчасово окуповану територію, а також тих, що орендують державне майно під облаштування гуртожитків для тимчасового проживання ВПО
⇒ <i>поетапне розселення ВПО</i> з місць компактного поселення з урахуванням критеріїв вразливості, гендерного аспекту та принципу єдності родин

продовження табл. 4

Ціль 4. Сприяння інтеграції ВПО шляхом створення умов для розвитку потенціалу, посилення спроможності приймаючих територіальних громад
⇒ запровадження механізму періодичного моніторингу та оцінки стану інтеграції ВПО в приймаючі територіальні громади
⇒ створення умов для соціальної інтеграції дітей , які постраждали внаслідок збройної агресії
⇒ здійснення заходів щодо професійного навчання/перенавчання, підтримки зайнятості і самозайнятості ВПО , у тому числі шляхом реалізації відповідних позадержавних проєктів та програм підтримки
⇒ формування фондів житла для тимчасового проживання ВПО з метою забезпечення середньострокових потреб у кожній територіальній громаді
⇒ забезпечення ВПО доступним житлом з урахування потреб, спроможностей та критеріїв вразливості
⇒ розширення переліку кредитно-інвестиційних механізмів забезпечення ВПО житлом із масштабним залученням донорської підтримки
⇒ посилення міжрегіональної співпраці з метою виконання програм та здійснення заходів спрямованих на сприяння соціальній згуртованості , зміцнення національної єдності у рамках діалогу та спільних дій
⇒ підтримка створення консультативних органів з метою залучення ВПО до процесу прийняття рішень місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування
⇒ вжиття заходів із забезпечення стійкості територіальних громад та їх згуртованості із залученням ВПО
Ціль 5. Підтримка безпечного повернення до покинутого місця проживання та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб
⇒ забезпечення міжсекторальної взаємодії органів державної влади з метою формування державної політики щодо повернення до покинутого місця проживання та реінтеграції ВПО
⇒ запровадження порядку обліку та компенсації вартості зруйнованого та/або пошкодженого майна
⇒ забезпечення належного інформування та створення інших умов для прийняття ВПО обґрунтованого рішення щодо повернення до покинутого місця проживання
⇒ забезпечення належного планування відновлення регіонів та територій , що постраждали внаслідок збройної агресії проти України
⇒ сприяння у здійсненні заходів з підвищення рівня згуртованості та подолання конфліктів
⇒ здійснення інформаційних заходів, спрямованих на інтеграцію ВПО у приймаючих територіальних громадах
⇒ створення підґрунтя для відновлення пошкодженої інфраструктури деокупованих населених пунктів

Також варто відмітити, що особливої значущості у новій Стратегії надано питанню безпечного переміщення (евакуації) осіб з населених пунктів, де відбуваються воєнні дії, а також координації надання гуманітарної допомоги постраждалим.

Вирішення питання адаптації ВПО на новому місці проживання передбачає реалізацію цілого комплексу заходів, поміж яких надання психологічної допомоги, надання інформації про наявні послуги та місця для тимчасового розміщення ВПО, забезпечення доступу ВПО до освітніх послуг, залучення до культурного життя територіальних громад та ін.

В цілях суспільної інтеграції ВПО вперше було визначено необхідність запровадження механізму періодичного моніторингу та оцінки стану інтеграції ВПО в приймаючі територіальні громади, а також залучення ВПО до процесу прийняття рішень органами місцевої

влади. Для вирішення питання житлозабезпечення, як необхідної передумови інтеграції ВПО, в новій Стратегії фактично було закріплено вже відомі та передбачені в попередніх програмних документах заходи (формування фондів житла, забезпечення доступним житлом, розширення кредитно-інвестиційних механізмів житлозабезпечення). Крім того, передбачено запровадження пільгових умов розрахунку орендної плати за державне майно для облаштування гуртожитків для проживання ВПО, а також поетапне розселення ВПО з місць компактного поселення. Показово, що в Стратегії до 2025 р. передбачено чимало заходів для безпечного повернення ВПО до покинутих місць проживання.

З метою визначення дієвості реалізації Стратегій [11; 9], знову ж таки варто скористатися результатами опитування ВПО в межах національної системи моніторингу ситуації з ВПО у 2022 р. (було проведено п'ять раундів відповідного опитування)¹. Як свідчать результати опитування (рисунок), попри багаторічний досвід реалізації програм підтримки ВПО в Україні, все ж значна кількість потреб ВПО залишається незадоволеними. Більше того, за окремими потребами спостерігається зростання частки незадоволених осіб. Так, найбільш гострою потребою ВПО, рівень незадоволеності якою найбільше зріс, є фінансова підтримка (у п'ятому раунді опитування сягнув 75%). Крім того, на завершальному раунді анкетування кожен четвертий вказав на першочерговість потреби в їжі та практично кожен п'ятий – у засобах гігієни. Дещо зменшився рівень незадоволеності таких потреб як одяг, взуття та інші непродовольчі товари; ліки та медичні послуги; доступ до грошей. Попри позитивну динаміку у задоволенні вищевказаних потреб, все ж, практично кожен четвертий ВПО вказав на їх гостроту та необхідність задоволення.

¹ Перелік запитань до ВПО в межах національної системи моніторингу ситуації з ВПО у 2022 р. змінився, відтак коректно порівняти їх з результатами попередніх моніторингів не вдасться.

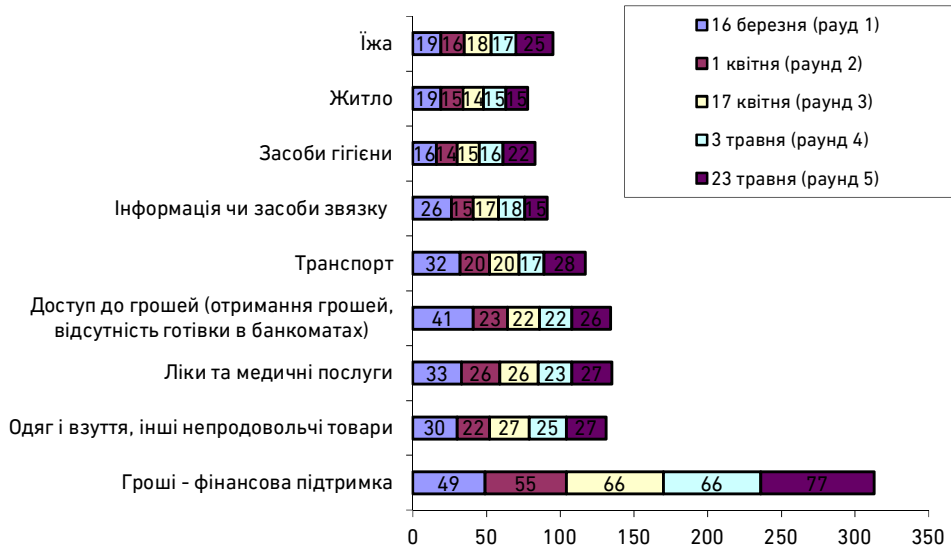

Рисунок. Зміна ієрархії потреб ВПО (за їх самооцінками) у 2022 р., % до всього опитаних ВПО

Джерело: [2].

Висновки. Військові дії на території України зумовили появу нової категорії населення, яка потребує підтримки та захисту у зв'язку з вимушеним переміщенням з місця постійного проживання (ВПО). Важливим механізмом для підтримки ВПО в Україні є цільові програми (або ж стратегії). З моменту виникнення проблеми внутрішнього переміщення населення в Україні та появи ВПО в Україні було розроблено та реалізовано чотири програмних документи, метою яких було визначити основні механізми підтримки відповідної категорії населення. Перший програмний документ мав назву програми, наступні три – були прийняті як стратегії. Перша Програма підтримки ВПО в Україні реалізовувалася протягом 2015–2017 рр. Стратегії за черговістю реалізовувались в наступному порядку: перша – протягом 2018–2020 рр., друга – з 2021 р. до квітня 2022 рр. (була достроково змінена наступною Стратегією), третя – з квітня 2023 р. і дотепер (заплановано реалізувати до 2025 р.). Перша програма підтримки ВПО фактично заклала основоположні засади для захисту ВПО в умовах нових викликів (пов'язані зі створенням інформаційної бази даних, підтвердженням документів, забезпеченням доступу до соціальної інфраструктури тощо). Вказана програма дещо оптимістично передбачала чимало вартісних заходів щодо вирішення проблем житлозабезпечення ВПО, як-от реалізація проєктів побудови спеціалізованих соціальних селищ; будівництво котеджних містечок

для переселених громадян та ін., які в значних обсягах так і не вдалося виконати. За підсумками реалізації цієї програми становище ВПО дещо покращилося (за показниками рівня зайнятості, самооцінкою власного фінансового стану, структурою доходів), однак проблеми ВПО так і не були до кінця вирішені.

В Стратегії інтеграції ВПО до 2020 р. відповідні заходи були розроблені більш реалістично, з урахуванням попереднього досвіду (зокрема в частині вирішення проблеми житлозабезпечення ВПО). Значну увагу у вказаній Стратегії було приділено вирішенню проблем щодо пенсійного забезпечення ВПО (в частині спрощення відповідних процедур), а також їх зайнятості (хоча передбачені заходи мали здебільшого універсальний характер та не враховували особливостей ВПО або ж мали переважно декларативний характер). Для гарантування права ВПО на освіту та охорону здоров'я було передбачено надання цільової субвенції для місцевих бюджетів з урахуванням кількості ВПО. За підсумками реалізації цієї Стратегії дещо покращився рівень життя домогосподарств ВПО, проте актуальними залишаються проблеми у грошовій допомозі, у працевлаштуванні, житлозабезпеченні.

У Стратегії інтеграції ВПО, яка була прийнята до 2024 р. (фактично реалізовувалася до квітня 2023 р.), визначені цілі для підтримки ВПО були розроблені у розрізі їх основних потреб (в житлі, освіті, працевлаштуванні, соціальному захисті, медичному обслуговуванні та ін.). Можна констатувати, що більшість із передбачених заходів мали загальний характер та значною мірою дублювали заходи програмних документів минулих років. Крім того, відповідна Стратегія переклала суттєво вищий рівень відповідальності за інтеграцію ВПО на органи місцевої влади.

Реалізація Стратегії інтеграції ВПО до 2025 р. ще триває, її дострокове прийняття було обумовлене суттєвим збільшенням масштабів внутрішнього переміщення населення в Україні в умовах повномасштабної війни. В цій Стратегії було визначено п'ять стратегічних цілей підтримки ВПО, серед яких є нові, зокрема це посилення спроможності держави у реагуванні на виклики внутрішнього переміщення та забезпечення умов для реалізації державної політики у цій сфері; створення умов для безпечного переміщення осіб з населених пунктів, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій, та задоволення їх гуманітарних потреб; підтримка безпечного повернення до покинутого місця проживання та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб. Опитування ВПО в межах національної системи моніторингу у 2022 р. свідчить, що,

попри багаторічний досвід реалізації програм (стратегій) підтримки ВПО в Україні, все ж переважна більшість їх потреб залишаються незадоволеними. Погіршення ситуації в період загострення воєнних дій в Україні спостерігається із задоволенням таких потреб, як фінансова підтримка, їжа, засоби гігієни. Також досить високий рівень невдоволення спостерігається за такими потребами, як одяг, взуття та інші непродовольчі товари; ліки та медичні послуги; доступ до грошей.

Таким чином, попри те, що програмний підхід до підтримки ВПО в Україні реалізується з 2015 р., все ж проблеми ВПО залишаються значною мірою невирішеними. Для підвищення його дієвості необхідно продовжити практику моніторингу потреб та опитування ВПО щодо їх задоволення, посилити адресність програмних заходів не лише на місцевому, але і макрорівнях.

Публікацію підготовлено за проектом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальної безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343), який переміг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

1. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін. ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 448 с. **2.** Звіти національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Міжнародна організація з міграції в Україні. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/zvity>. (дата звернення: 20.05.2023). **3.** Капінус О. Я. Особливості державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України; Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Івано-Франківськ, 2021. 21 с. **4.** Кульчицький Т. Р. Правове регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право» / Інститут післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки Львівського національного університету імені Івана Франка. Львів, 2022. 224 с. **5.** Мигашко Є., Тимошенко Н. Соціально-психологічні особливості біженців. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії* : матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 30–31 січня 2015 р. 2015. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/5928/>. (дата звернення: 20.05.2023). **6.** Мигашко Є. М., Тимошенко Н. Є. Інтеграція біженців в українське суспільство як соціально-педагогічна проблема. *Наукові здобутки студентів Інституту прав людини*. 2014. № 2. URL: <http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/issue/view/4>. (дата звернення: 20.05.2023). **7.** Перегудова Т. Надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам за принципом соціально-трудової інклюзії. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. Вип. 49(3). С. 145–164. URL:

<https://doi.org/10.15407/dse2022.03.145>. (дата звернення: 20.05.2023). **8.** Про затвердження комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року : Постанова КМУ № 1094 від 16.12.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.06.2023). **9.** Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 312-р від 07.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#n10> (дата звернення: 15.06.2023). **10.** Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року : Розпорядженням КМУ № 909-р від 15.11.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.06.2023). **11.** Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1364-р. від 28.10.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.06.2023). **12.** Сьомкіна І. С. Соціально-педагогічна робота з сім'ями вимушених переселенців: стан і перспективи. *Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна»*. 2015. № 11. С. 102–105.

REFERENCES:

1. Vnutrishno peremishcheni osoby: vid podolannia pereshkod do stratehii uspihku : monohrafiia / O. F. Novikova, O. I. Amosha, V. P. Antoniuk ta in. ; NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti. Kyiv, 2016. 448 s. **2.** Zvity natsionalnoi systemy monitorynhu sytuatsii z vnutrishno peremishchenymy osobamy. *Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii v Ukraini*. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/zvity>. (data zvernennia: 20.05.2023). **3.** Kapinus O. Ya. Osoblyvosti derzhavnoi polityky shchodo vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini : avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr. : 25.00.01 / Kharkivskiy rehionalnyi instytut derzhavnoho upravlinnia Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy; Ivano-Frankivskiy natsionalnyi tekhnichnyi universytet nafty i hazu. Ivano-Frankivsk, 2021. 21 s. **4.** Kulchytskyi T. R. Pravove rehuliuвання sotsialnoho zakhystu vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini : dys. ... d-ra filosofii : 081 «Pravo» / Instytut pisliadyplomnoi osvity ta douniversytetskoї pidhotovky Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka. Lviv, 2022. 224 s. **5.** Myhashko Ye., Tymoshenko N. Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti bizhentsiv. *Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretoho tysyacholittia u krainakh Yevropy ta Azii* : materialy Kh Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi internet-konferentsii, m. Pereiaslav-Khmelnitskyi, 30–31 sichnia 2015 r. 2015. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/5928/>. (data zvernennia: 20.05.2023). **6.** Myhashko Ye. M., Tymoshenko N. Ye. Intehratsiia bizhentsiv v ukrainske suspilstvo yak sotsialno-pedahohichna problema. *Naukovi zdobutky studentiv Instytutu prav liudyny*. 2014. № 2. URL: <http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/issue/view/4>. (data zvernennia: 20.05.2023). **7.** Perehudova T. Nadannia sotsialnoi dopomohy vnutrishno peremishchenym osobam za pryntsyptom sotsialno-trudovoi inkluzii. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*. 2022. Vyp. 49(3). S. 145–164. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2022.03.145>. (data zvernennia: 20.05.2023). **8.** Pro zatverdzhennia kompleksnoi derzhavnoi prohramy shchodo pidtpymky, cotsialnoi

adaptatsii ta peintehtpatsii hpomadian Ukraïny, yaki pepecelylycia z tymchacovo okupovanoi teptytopii Ukraïny ta paioniv ppovedennia antytepopyctychnoi opepatsii v inshi pehiony Ykpaïny, na pepiod do 2017 poku : Postanova KMU № 1094 vid 16.12.2015 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.06.2023). **9.** Stratehiia derzhavnoi polityky shchodo vnutrishnoho peremishchennia na period do 2025 roku : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 312-r vid 07.04.2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#n10> (data zvernennia: 15.06.2023). **10.** Stratehiia intehratsii vnutrishno peremishchenykh osib ta vprovadzhennia dovhostrokovykh rishen shchodo vnutrishnoho peremishchennia na period do 2020 roku : Rozporiadzhenniam KMU № 909-r vid 15.11.2017 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2017-%D1%80#Text> (data zvernennia: 20.06.2023). **11.** Stratehiia intehratsii vnutrishno peremishchenykh osib ta vprovadzhennia serednostrokovykh rishen shchodo vnutrishnoho peremishchennia na period do 2024 roku : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1364-r. vid 28.10.2021 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2021-%D1%80#Text> (data zvernennia: 20.06.2023). **12.** Somkina I. S. Sotsialno-pedahohichna robota z simiamy vymushenykh pereselentsiv: stan i perspektyvy. *Zb. nauk. prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii universytetu «Ukraina»*. 2015. № 11. S. 102–105.

Samoliuk N. M. ^[1: ORCID ID: 0000-0001-8693-8558],

Candidate of Economics Science, Associate Professor,

Yurchyk H. M. ^[1: ORCID ID: 0000-0003-1013-6940],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor

¹*National University of Water and Environmental Engineering, Rivne*

FEATURES OF SOCIAL SUPPORT OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE BASED ON THE PROGRAM APPROACH

Military actions in Ukraine specified the need to support and integrate internally displaced persons (IDPs). This increases the researchers' interest in IDPs support mechanisms, among which the program approach is important. The purpose of this article is a comprehensive investigation of IDPs support mechanisms in Ukraine based on a program approach with the aim of comparing them and identifying their effectiveness. It was found out that since the emergence of the problem of internal population displacement in Ukraine, four targeted program documents have been adopted; the first one was called Programs, the others – Strategies. The first IDP Support Program in Ukraine was implemented during 2015–2017. The Strategies were under implementation in the following order: the first one during 2018–2020, the second one from 2021 to April 2022 (it was prematurely replaced by the next Strategy), the third one since April 2023 (under implementation until 2025). The research paper carried out a comprehensive comparative study of these documents in terms of the goals defined and measures to be taken to achieve

the defined goals. The first IDP support program actually laid the foundations for the protection of IDPs in the face of new challenges (related to the creation of an information database, confirmation of documents, ensuring access to social infrastructure, etc.). In the Strategy for the Integration of IDPs until 2020, there were developed more realistic program measures by taking into account previous experience; and considerable attention was paid to solving problems related to the pension provision of IDPs, as well as their employment. In the Strategy for the Integration of IDPs until 2024 (actually implemented until April 2023), the defined goals for supporting IDPs were developed in terms of their basic needs, most of the provided measures were of a general nature and largely duplicated the ones taken in previous years. The implementation of the Strategy for the Integration of IDPs until 2025 is still ongoing; its early adoption was due to a significant increase in the scale of internal displacement of the population in Ukraine under the condition of a full-scale war. In this Strategy, five strategic goals of supporting IDPs were defined, among which special attention was paid to ensuring the State's ability to respond to the challenges of internal displacement, the safety of IDPs, etc. The research paper presents the results of a survey of IDPs within the framework of the national monitoring system regarding the satisfaction of their basic needs, identification of main problems and difficulties. It has been established that Ukraine's experience in supporting IDPs based on a program approach increases the quality of the developed program documents over time, and also causes a gradual increase in its effectiveness. Despite this, the problems of IDPs remain largely unsolved, which requires the continuation of the practice of monitoring needs and surveying IDPs regarding their satisfaction, strengthening the targeting of program measures not only at the local, but also at the national level.

Keywords: internally displaced persons; program; strategy; integration of IDPs; support of IDPs; needs of IDPs.

Отримано: 20 червня 2023 року
Прорецензовано: 25 червня 2023 року
Прийнято до друку: 23 червня 2023 року